

Є. Мартинов,

здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ІНСТИТУТУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ

Сьогодні, коли в Україні здійснюється процес формування правової держави, актуалізується питання про соціальну цінність права і як регулятора суспільних відносин, і як стимулятора подальшого розвитку економічного, матеріального й духовного розвитку суспільства, і як самовдосконалення особистості, її самовиразу, входження в Європейську спільноту України, з її суперечливою історією центральноєвропейської держави, передбачає освоєння західноєвропейських цінностей, надбав їх культури і, зокрема, усвідомлення гуманістичного змісту права, його цінності та значення, як засобу, мети та ідеалу.

В цьому контексті перед нашою державою особливо гостро постало питання співвідношення норм міжнародного та національного права. Зокрема, відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. В правовій доктрині для визначення процедури втілення міжнародно-правових норм у національне законодавство використовуються дефініції «додержання», «застосування», «виконання», «імплементация», «трансформація» [1, с. 49].

Питання про міжнародно-правові стандарти забезпечення прав людини в традиційних формах юридичного процесу, їх вплив на націо-

нальну систему норм права повинно вирішуватися з урахуванням функції таких стандартів в механізмі процесуально-правового регулювання відповідних правовідносин. Мається на увазі диференційований характер впливу стандартів, розходження виконуваних ними завдань у розвитку відповідної галузевої нормативно-правової системи: їх роль у визначенні предмета правового регулювання, у формуванні режиму правового регулювання. Крім цього, стандарти орієнтують законодавця в питаннях про правові, включаючи процесуально-правові, засоби, що становлять інструментарій механізму правового регулювання. Також зростає значення міжнародно-правових стандартів при виробленні національним правозастосовником позиції по конкретному правовому питанню із приводу обсягу й змісту якого-небудь поняття. Міжнародно-правові стандарти багато в чому корегують, «виправляють» антитерористичні новели національних законодавців, приводячи їх у відповідність із гарантіями прав і основних свобод людини. Разом з тим, справедливо підкреслюється необхідність розумного підходу до впровадження міжнародно-правових, зокрема, європейських стандартів у національну правоохоронну практику. Відзначається, що при використанні європейського досвіду в правовій системі України неприпустимо абсолютизувати сторонні правові механізми [2, с. 12–13].

Прийняття Кримінального процесуального кодексу (КПК) України у 2012 р. стало важливим кроком країни наближення до європейських стандартів правосуддя. Головним напрямом розвитку людського суспільства є насамперед захист людини, її життя і здоров'я, майна, честі й гідності, її прав і свобод. Тому людина, її права і свободи перебувають у центрі уваги таких важливих міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи, що стосуються ролі юристів, Основні принципи незалежності судових органів, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Конвенція про права дитини, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларація про права інвалідів, Декларація про права розумово відсталих осіб, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейські пенітенціарні правила тощо [3, с. 18–19].

Україна, прийнявши Конституцію і закріпивши в ній високий правовий статус людини і громадянина, наблизила нашу державу до світових цінностей – справи захисту прав і свобод людини. Ось чому при науковому визначенні поняття кримінально-процесуального права України, враховуючи, що в кримінальному судочинстві найчастіше обмежуються права і свободи громадянина, слід обов'язково акцентувати увагу на такій складовій, як захист прав і свобод людини і гро-

мадянина. До речі, зазначимо, що цієї умови дотримано, наприклад, у нині чинній ст. 2 КПК України. У цій статті на перше місце серед завдань кримінального судочинства ставиться «охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь» [4].

Правосуддя є необхідною умовою здійснення основних прав людини, з огляду на те, що вона орієнтує країни на відповідний розвиток своїх правових систем на основі зазначених положень. Правосуддя є необхідною умовою здійснення основних прав людини, з огляду на те, що воно орієнтує країни на відповідний розвиток своїх правових систем на основі зазначених положень. Становлення нових за характером взаємовідносин між державою і громадянином зумовлює необхідність істотного зміщення акцентів у визначенні завдань кримінального процесу та вилучення з нього елементів, що мають ідеологічне, а не процесуальне забарвлення. До останніх, насамперед, належать такі завдання, як швидке і повне розкриття кримінальних правопорушень та невідворотність кримінальної відповідальності. Не виключенням став й інститут закриття кримінального провадження судом який потребує вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Країни англосаксонської системи права (Великобританія, США). Така система права є протилежною звичній для нас континентальній системі права. Кримінальний процес англосаксонської системи традиційно надає особливу роль нормам неписаного права (прецедентне, судове право), в якому головним джерелом виступає судова практика, а саме кримінальне процесуальне право цих країн регламентується значною кількістю правових норм, які не об'єднані в межах однієї галузі права.

В Англії по закінченні поліцейського розслідування (досудове розслідування в Україні) може бути

прийняте одне з таких рішень: 1) відмова від кримінального переслідування, яка не супроводжується жодними умовами; 2) попередження (неформальне, формальне, офіційне); 3) медіація, метою якої є укладання угоди про відшкодування шкоди у зв'язку з примиренням потерпілого з особою, яка підлягає кримінальному переслідуванню. При цьому поліція відмовляється від кримінального переслідування й обмежується зазвичай попередженням (формальним чи офіційним) [5, с. 166–167; 6, с. 41].

У разі ж направлення матеріалів справи поліцією до Королівської служби з кримінального переслідування (яке можна порівняти з вітчизняною формою закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку), остання може закрити справу, на надавши їй, таким чином, подальшого провадження. Проте таке рішення не перешкоджає висунення повторного обвинувачення за той самий злочин [6, с. 41]. Таке положення навряд чи може бути прийнятним для вітчизняного законодавства.

Необхідно зазначити, що в англійському праві існують підстави закриття кримінальної справи, які за своєю суттю можна віднести до обставин, що виключають злочинність діяння. Встановлення наявності (відсутності) даних фактів (обставин) під час розгляду справи судом є підставою для прийняття рішення про неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності в цілому і припинення даної діяльності, зокрема: недосягнення віку кримінальної відповідальності, душевна хвороба (неосудність), сп'яніння (не будь-яке), вчинення діяння корпорацією (юридичною особою), але тільки в деяких випадках; встановлення обставин неправомірного притягнення до кримінальної відповідальності або обставин, що виправдовують обвинуваченого.

Таким чином, інститут закриття кримінального провадження з пози-

цій вітчизняного законодавства у кримінальному процесі країн англосаксонської системи права відсутній. Разом з тим, передбачена відмова від кримінального переслідування, тобто припинення збирання доказів стороною обвинувачення. Це можливо, зокрема, в таких випадках: 1) коли кримінальне переслідування є юридично неможливим (у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, недосягнення особою віку кримінальної відповідальності, тощо); 2) коли кримінальне переслідування є фактично неможливим (злочин неможливо розкрити, відсутня можливість одержання необхідної доказової інформації, тощо); 3) коли з певних причин поліція чи інший орган, що проводив розслідування, дійшов висновку про недоцільність притягнення особи, що була викрита у вчиненні злочину, до кримінальної відповідальності [7; 8].

У США за результатами досудового (поліцейського) розслідування може бути прийняте рішення про закриття кримінальної справи (у разі недостатності доказів) або про її «врегулювання» на рівні поліцейської дільниці (наприклад шляхом винесення попередження особі). Якщо ж поліція визнає встановлений нею злочин гідним уваги суду, зібрані обвинувальні матеріали направляються прокурору, який після перевірки обґрунтованості зроблених поліцією висновків повинен буде здійснювати кримінальне переслідування в суді. Якщо в ході перевірки у прокурора не виникне впевненості, що вдасться домогтися обвинувального вироку, він припиняє кримінальне переслідування. Дане положення, зумовлене принципом доцільності, також видається неприйнятним для вітчизняного законодавства, так само, як і положення, згідно з яким кримінальна справа може бути закрита в період між так званою «першою появою» підозрюваного в суді, коли його

ознайомлюють з обвинувальним документом, з'ясовують його ставлення до обвинувачення та роз'яснюють надані йому права, й попереднім розглядом справи, коли прокурор може продовжити перевірку обставин справи і дійти висновку про неможливість або недоцільність подальшого переслідування обвинуваченого, через що справа підлягає закриттю (таке явище доволі поширене, оскільки, приміром, у федеральному окрузі Колумбія таким чином припиняється до третини всіх справ) [9, с. 24].

Далі, на підставі аналізу матеріалів, одержаних в результаті проведення усього комплексу заходів, спрямованих на виявлення винного, уповноваженою особою приймається рішення про подальше спрямування цих матеріалів (цей етап іменується «прийняття рішення про обвинувачення»). Одним із варіантів рішення може бути і закриття справи або врегулювання ситуації на поліцейському рівні (попередження, тощо), основним аргументом при цьому виступає «рівень доведеності» злочину, наявності складу злочину, правильності кваліфікації. У разі настання наступної стадії – передачі матеріалів до суду, суддя має право серед іншого прийняти рішення про закриття провадження у справі. Так, наприклад, у підготовчому провадженні суддя наділений правом прийняти рішення про відсутність достатніх даних для подальшого провадження у справі. При цьому, форма та зміст документа, який складається суддею у таких випадках, зазвичай чітко не встановлені [8].

На відміну від Англії у США, провадження може бути закрите на стадії судового розгляду в суді першої інстанції на підставах задоволення клопотання обвинуваченого або його захисника про недостатність доказів обвинувачення чи про виключення з доказів тих, що були отримані без дотримання конституційних гарантій прав і свобод особи; відмови проку-

ра від продовження кримінального переслідування, яка для суду є імперативною; представлення доказів обвинувачем захисник під час їх оцінювання порушує питання про закриття справи у зв'язку з відсутністю достатніх даних, що підтверджують винність підсудного у вчиненні злочину [10].

Країни романо-германської системи права (Франція, Німеччина, Іспанія та ін.). Незважаючи на істотні відмінності у правовому регулюванні закриття кримінального провадження, окремі законодавчі положення та інститути мають спільність з аналогічними вітчизняними підставами, зокрема їх поділ на матеріальні та процесуальні, а основні з них – відсутність події кримінального правопорушення, недосягнення віку кримінальної відповідальності, неосудність, смерть особи визнаються підставами для закриття кримінального провадження (припинення кримінального переслідування) у більшості держав світу. Крім того, прийняття рішення про закриття кримінального провадження (припинення кримінального переслідування) може бути прийняте як у досудовому провадженні, так і в суді [11; 12].

Кримінальний процес країн романо-германської правової системи особливий, позаяк обумовлений наявністю специфічних термінів, які подекуди доволі складно співставити з вітчизняними. Франція виступає основоположницею класичного континентального змішаного процесу завдяки Кодексу кримінального розслідування Франції 1808 року, який взятий за основу майже усіма європейськими країнами. Тому такий вітчизняний інститут як закриття кримінального провадження став праобразом кримінального переслідування й увібрав у себе такі зарубіжні підстави закриття: відмова у кримінальному переслідуванні (підставами такого рішення є як обставини формального характеру, зокрема відсутність події злочину, відсутність

складу злочину, закінчення строків давності та ін., так і думка прокурора про те, що в силу певних обставин кримінальне переслідування у цьому випадку є недоцільним); умовна відмова у кримінальному переслідуванні (у цьому випадку рішення про припинення кримінального переслідування ставиться прокурором у залежність від виконання особою певних дій, насамперед пов'язаних із усуненням негативних наслідків вчиненого); кримінально-правова медіація (конфлікт вичерпується шляхом проведення спеціалізованою організацією процедур примирення між сторонами); угода між прокурором і особою, яка вчинила злочин (за умови виконання такою особою ряду зобов'язань, зокрема, сплати штрафу, повернення предмета злочину та інших цінностей, здобутих злочинних шляхом, тощо) [13; 14].

Кримінальне законодавство Франції чітко не розділяє обставини, що виключають злочинність діяння, і обставини, що є підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності, як це прийнято у вітчизняному законодавстві, відповідно в одному переліку розміщені і підстави для звільнення (ненастання) кримінальної відповідальності, і підстави її пом'якшення. Ними, зокрема, визнані: неосудність; вчинення діяння під впливом примусу; помилка в праві; необхідна оборона; крайня необхідність та деякі інші [15].

Рішення про закінчення попереднього слідства винесенням постанови про припинення кримінального переслідування приймається слідчим суддею, якщо діяння не є ані злочином, ані проступком, ані порушенням, або якщо не встановлено особу, яка вчинила діяння, або якщо проти обвинуваченого немає достатніх доказів (ст. 177 КПК Франції). Аналогічне рішення (про припинення кримінального переслідування) у зазначених випадках, згідно зі ст. 212 КПК Франції, приймає обвинувальна камера,

яка є слідчим судом другої інстанції й до якої надходять від слідчого судді всі справи про злочини.

Схожий на французький перелік обставин наведений у КК Іспанії [16], зокрема: необхідна оборона, вона визнається правомірною за умови, якщо напад був протиправним, тобто визнається злочином або проступком, спосіб захисту повинен відповідати «вимогам розумної необхідності», і захист не повинен бути спровокований; крайня необхідність (така визнається правомірною, якщо заподіяна шкода є рівнозначною тій, яку запобігали, такий стан не повинен бути спровокований особою, яка заподіяла шкоду; крайня необхідність правомірна, якщо така є професійним обов'язком особи, яка перебуває в такому стані, «... не є самопожертвою на захист чийхось прав»); виконання свого обов'язку, законне здійснення свого права, а також професійних або посадових обов'язків [17].

Кримінальну відповідальність виключають такі обставини, як: не досягнення особою віку кримінальної відповідальності; неосудність (тимчасовий психічний розлад не звільняє від відповідальності, якщо воно було спровоковано самим суб'єктом з наміром вчинити злочин); нездатність усвідомлювати дійсність з народження або з дитинства в силу психічних порушень; стан сильного алкогольного, наркотичного та іншого отруєння під час вчинення злочину за умови, що особа не мала наміру його вчинити або не передбачала і не повинна була передбачити можливість його вчинення; діяння, вчинене в стані сильного страху; а також непереборна помилка щодо дії та/чи щодо протиправності діяння (юридична чи фактична помилка) [18].

У Німеччині закриття кримінального провадження можливе й на стадії віддання до суду, яка слідує за досудовим розслідуванням та передуює судовому розгляду. Також

кримінальне провадження може бути закрито на стадії судового розгляду за наявності обставин, які виключають провадження у справі, наприклад амністія, закінчення строків давності. У такому разі виноситься вирок про закриття справи (§ 261 КПК Німеччини). При оскарженні вироків, які не набрали законної сили, що здійснюється у двох формах – апеляції та ревізії, слід також може прийняти рішення про закриття справи (§ 354 КПК Німеччини) [6, с. 41; 19].

Пострадянські країни. Слід відмітити, що процесуальна можливість закриття кримінального провадження за строками давності відповідає кримінальній процесуальній практиці зарубіжних країн. Так, наприклад, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 377 (Обставини, що не допускають кримінальний процес) КПК Латвійської Республіки передбачено, що кримінальний процес не може бути розпочато, а розпочатий процес повинен бути припинений, якщо настав термін давності. Відповідно до ст. 393 (Поновлення припиненого кримінального процесу і кримінального переслідування) КПК процесуально уповноважена особа може відновити припинений кримінальний процес або припинене проти особи кримінальне переслідування, скасувавши постанову про припинення, якщо встановлено, що для його прийняття є законні підстави, або якщо виявлені нові обставини, які не були відомі направляючої процес особі в момент прийняття постанови і які мають істотне значення при прийнятті рішення. При цьому ч. 2 цієї статті передбачено, що досудовий кримінальний процес і кримінальне переслідування може бути відновлено, якщо не настав термін давності кримінальної відповідальності [20].

Майже аналогічна за змістом норма міститься в КПК Литовської Республіки, зокрема в ст. 3 (Обставини, що виключають провадження в кримінальній справі) передбачено,

що кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю у разі закінчення терміну кримінальної відповідальності [21].

Також, згідно зі ст. 39 (Обставини, що виключають кримінальне переслідування) КПК Азербайджанської Республіки, кримінальне переслідування не може бути порушено, а порушене підлягає припиненню (в тому числі кримінальну справу не може бути порушено, а провадження у порушеній справі підлягає припиненню) за давністю строків притягнення до кримінальної відповідальності (за винятком випадків призупинення цих термінів) [22].

Ураховуючи вищевикладене пропонуємо у ч. 1 ст. 284 КПК України передбачити як підставу для закриття кримінального провадження п. 1 такого змісту: «3-1) *не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строку давності, установлені статтею 49 Кримінального кодексу України, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі*».

Підводячи підсумки підрозділу наголосимо, що у науці кримінального процесу особлива увага звертається на проблему експансії європейського права в національно-правову систему. Тому, є неприпустимим машинальний підхід при гармонізації національного законодавства, або, інакше кажучи, «сліпого» приведення національного законодавства у відповідність із європейським правом. Причому в цьому випадку мова йде не тільки й не стільки про порівняння двох правових систем англосаксонської й романо-германської, а скільки визначальним критерієм повинні виступати національні інтереси й можливості.

Не викликає сумнівів, що набутий зарубіжними країнами романо-гер-

манської та англосаксонської правової системи є безапеляційним, корисним та цінним для вітчизняної кримінальної процесуальної системи, який беззаперечно необхідно враховувати під час внесення змін та доповнень до чинного законодавства України. Однак, варто враховувати національні правові традиції, зважаючи, що тенденція до наближення національних кримінальних процесуальних законодавств та практик викликає опір історичних форм судочинства, що сформувалися. Не виключенням став й інститут закриття кримінального провадження судом.

У статті зарубіжний досвід реалізації норм інституту закриття кримінального провадження судом проведений з розподілом на англосаксонську (Великобританія, США) та романо-германську (Іспанія, Німеччина, Франція) системи права. Можливим у законодавстві вказаних країн є закриття провадження в справі на досудовому провадженні та в судових інстанціях. Наголошено, що у вітчизняному кримінальному процесі особлива увага звертається на імплементацію європейського права в національно-правову систему. Однак такий підхід є неприпустимим при гармонізації національного законодавства, або, інакше кажучи, «сліпого» приведення національного законодавства у відповідність із європейським правом. У такому випадку мова йде не тільки й не стільки про порівняння двох правових систем англосаксонської й романо-германської, а скільки визначальним критерієм повинні виступати національні інтереси й можливості. Не викликає сумнівів, що набутий зарубіжними країнами романо-германської та англосаксонської правової системи є безапеляційним, корисним та цінним для вітчизняної кримінальної процесуальної системи,

який беззаперечно необхідно враховувати під час внесення змін та доповнень до чинного законодавства України. Однак, варто враховувати національні правові традиції, зважаючи, що тенденція до наближення національних кримінальних процесуальних законодавств та практик викликає опір історичних форм судочинства, що сформувалися. Не виключенням став й інститут закриття кримінального провадження судом. Кримінальний процес англосаксонської системи традиційно надає особливу роль нормам неписаного права (прецедентне, судове право), в якому головним джерелом виступає судова практика, а саме кримінальне процесуальне право цих країн регламентується значною кількістю правових норм, які не об'єднані в межах однієї галузі права. Кримінальний процес країн романо-германської правової системи особливий, позаяк обумовлений наявністю специфічних термінів, які подекуди доволі складно співставити з вітчизняними. Франція виступає основоположницею класичного континентального змішаного процесу завдяки Кодексу кримінального розслідування Франції 1808 року, який взятий за основу майже усіма європейськими країнами. Тому такий вітчизняний інститут як закриття кримінального провадження став праобразом кримінального переслідування й увібрав у себе такі зарубіжні підстави закриття: відмова у кримінальному переслідуванні; умовна відмова у кримінальному переслідуванні; кримінально-правова медіація (вичерпання конфлікту шляхом примирення між сторонами); угода між прокурором і особою, яка вчинила злочин.

Ключові слова: кримінальне провадження, інститут, закриття кримінального провадження, суд, зарубіжний досвід.

Martynov Ye. Foreign experience in the implementation of the rules of the closure institute criminal proceedings by the court

In the article, the foreign experience of the implementation of the norms of the institution of closure of criminal proceedings conducted by the court with a division into Anglo-Saxon (Great Britain, USA) and Romano-Germanic (Spain, Germany, France) legal systems. It is possible in the legislation of these countries to close the proceedings in the pre-trial proceedings and in the courts. It is emphasized that in the domestic criminal process, special attention is paid to the implementation of European law in the national legal system. However, this approach is inadmissible when harmonizing national legislation, or, in other words, «blindly» bringing national legislation into line with European law. In such a case, it is not only and not so much a question of comparing the two legal systems of Anglo-Saxon and Romano-Germanic, but how national interests and opportunities should be the determining criteria. There is no doubt that the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal systems acquired by foreign countries are irrevocable, useful and valuable for the domestic criminal procedural system, which must be taken into account when making changes and additions to the current legislation of Ukraine. However, national legal traditions should be taken into account, taking into account that the tendency towards the convergence of national criminal procedural laws and practices causes resistance to the historical forms of judicial proceedings that have been formed. The institution of closing criminal proceedings by the court was no exception. The criminal process of the Anglo-Saxon system traditionally gives a special role to the norms of unwritten law (precedent, judicial

law), in which the main source is judicial practice, and the criminal procedural law of these countries is regulated by a significant number of legal norms that are not united within one branch of law. The criminal process of the countries of the Romano-Germanic legal system is special, because it is determined by the presence of specific terms, which in some places are quite difficult to compare with domestic ones. France is the founder of the classic continental mixed process thanks to the Code of Criminal Investigation of France of 1808, which is taken as a basis by almost all European countries. Therefore, such a domestic institution as the closure of criminal proceedings became the prototype of criminal prosecution and absorbed the following foreign grounds for closure: refusal of criminal prosecution; conditional refusal of criminal prosecution; criminal law mediation (exhaustion of the conflict through reconciliation between the parties); an agreement between the prosecutor and the person who committed the crime.

Key words: criminal proceedings, institute, closure of criminal proceedings, court, foreign experience.

Література:

1. Рабінович П.М. *Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти)*. Львів: Астрон, 2002. 192 с.
2. Ківалов С.В. *Українська юстиція на шляху до європейських стандартів // Вісник Верховного Суду України. 2006. №6. С. 12–16.*
3. Малярєнко В.Т. *Конституційні засади кримінального судочинства Київ : Юрінком Інтер, 1999. 320 с.*
4. *Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>*
5. Молдован А.В., Савченко В.А., Садова Т. В. *Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч.*

- посіб. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. 333 с.
6. Рось Г.В. Процесуальний порядок закриття провадження в кримінальній справі через призму досвіду закордонних країн. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 39–43.
7. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи. Київ: Кондор, 2006. 233 с.
8. Токаренко К.В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 209 с.
9. Савченко А. Угоди про визнання вини у кримінальному судочинстві США. *Міліція України*. 2004. № 6. С. 24–25.
10. Коментар заступника Голови ВССУ Гвоздика П.О. до Закону України «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань». URL: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/komentar_zastupnika_golovi_vssu_gvozdika_p_o_do
11. Токаренко К.В. Закриття кримінального провадження судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції. *Закон і життя*. 2016. №4/3 (292). С. 64–68.
12. Біліченко Т.О. Підстави закриття кримінального провадження: поняття, сутність, види. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. Вип. 2(3). С. 67–70.
13. Мазур О. Судовий слідчий у Статуті кримінального судочинства 1864 р., законодавстві Франції і у проєкті КПК України. *Право України*. 2005. № 3. С. 132–134.
14. *Юридична судова практика у Франції: Форми оскарження. Доступ до права. Основні принципи процесу*. Зб. документів французько-українського співробітництва. Київ: Етна-1, 2003. № 4. С. 17.
15. Станіч В.С. Кримінальний кодекс Французької Республіки. Київ: Юриспруденція, 2017. 348 с.
16. Кримінальний кодекс Іспанії (іспанською мовою) (*del Código Penal*). URL: <http://www.igsap.map.es/cia/dispo/7734.htm>
17. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову О.В. Лішевської. Київ: ОВК, 2016. 284 с.
18. Павич Х. М. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 291 с.
19. Кримінальний-процесуальний кодекс Німеччини. URL: <http://sergeinasonov.narod/links3.html>.
20. *Kriminālprocesa likums*. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820#p378278>
21. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / за ред. О. Кротюк. Київ: Юриспруденція, 2021. 158 с.
22. Кримінальний-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки. (Закон Азербайджанської Республіки від 14 лип. 2000 р. № 907. URL: <https://www.migration.gov.az/content/pdf/f5875139b52568b64830.pdf>